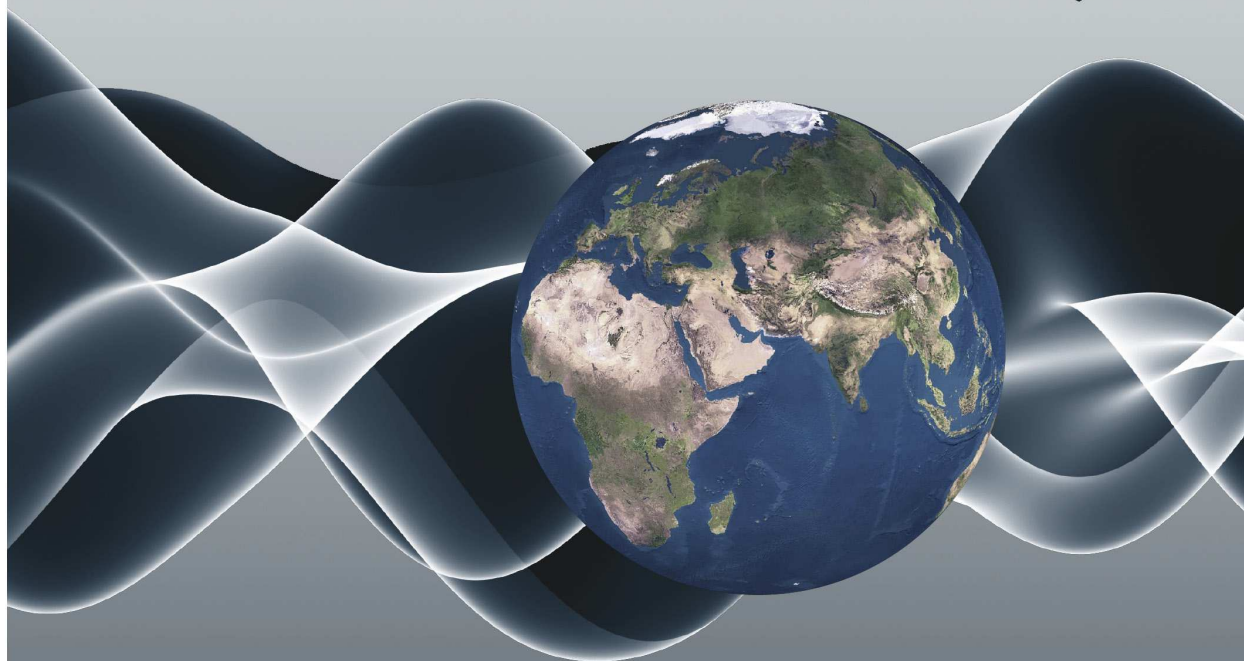

SLOVENSKÁ EKONOMICKÁ SPOLOČNOSŤ - NEZÁVISLÉ ZDRUŽENIE
EKONÓMOV SLOVENSKA

SILOČIARY

Júl - August 2013
Číslo 7-8
Ročník XI
RECENZOVANÉ

Z OBSAHU

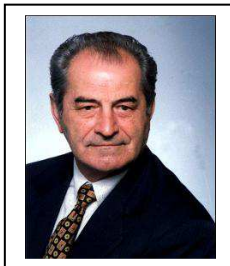
Úvodné slovo /2/
Ekonomický komentár /3/
Zahraničie /4/
Osobnosti /7/
Európska únia /8/

VEDECKO-ODBORNÝ MESAČNÍK O EKONOMIKE A POLITIKE

Úvodne slovo

JUBILANT

V letnom období roku 2013 sa dožíva 80 rokov Ing. Ladislav LYSÁK, DrSc. Narodil sa 28.08.1933 v Brezovici, okres Sabinov, Slovenská republika. Ukončil Vysokú školu ekonomickú / Ekonomická univerzita v Bratislave, Fakulta riadenia výrobných odvetví v r. 1964. Titul CSc. – kandidát ekonomických vied vo vedeckom odbore Medzinárodné vzťahy získal na Moskovskom štátnom inštitúte medzinárodných vzťahov - MGIMO v Moskve v r. 1974. Vedeckú hodnosť doktor ekonomických vied - DrSc. dosiahol vo vedeckom odbore Svetová ekonomika na Univerzite Komenského v Bratislave v r. 1984. Krátkodobé zahraničné kurzy absolvoval vo Veľkej Británii, Belgicku, Dánsku, Švédsku, Fínsku.

V súčasnosti je predsedom Slovenská ekonomická spoločnosť- Nezávisle združenie ekonómov Slovenska (SES- NEZES). Zároveň pôsobí, ako pedagóg na Ekonomickej univerzite v Bratislave.

Do našej galérie vynikajúcich osobnosti Slovenska nepochybne patrí aj Ing. Ladislav Lysák, DrSc. Významný slovenský ekonóm, vedec a pedagóg, ktorý sa významnou mierou prispel k vzniku a rozvoju samostatnej Slovenskej republiky. Možno ho charakterizovať ako ekonóma a bývalého politika s národnou dimenziou, s dušou diplomata a umelca. Popri ekonómii sa venuje histórii a výtvarnému umeniu.

Počas viacročnej praxe prešiel od roku 1955 od robotníka pásovej výroby odevného závodu (OZKN) v Prešove až po vedúce funkcie v podniku.

V r. 1974 - 1976 pracoval na Ministerstve priemyslu SR ako riaditeľ odboru zahraničných vzťahov. Intenzívne presadzoval rozsiahlejší a koncepčný postup v rozvoji zahranično-ekonomických, najmä obchodných vzťahov a aktívnejšiu účasť slovenských podnikov chemického, drevospracujúceho a ľahkého priemyslu v medzinárodnej kooperácii a utváranie absentujúcich slovenských Podnikov zahraničného obchodu.

Od r. 1976 do r. 1990 v Ústave ekonomiky a riadenia priemyslu - ÚERP v Bratislave – ako jeho zakladateľ, riaditeľ a vedúci výskumný pracovník - koncentroval analytické a prognostické štúdie ústavu i vlastnú vedeckovýskumnú činnosť na rozvoj, objektivizáciu hodnotenia efektívnosti výrobnotechnickej a vedeckovýskumnej základne slovenského priemyslu, jeho pozície v ekonomike ČSR a predpokladov rozvoja v dlhodobej perspektíve. Aj pred r. 1989 ÚERP prezentoval výsledky výskumu, o neopodstatnenosti oficiálnych tvrdení, že na Slovensko sa dopláca, ba práve naopak. Za svoje výsledky

ústav za 15 rokov dosiahol ocenenie najlepšieho výskumného ústavu ČSSR a L. Lysák od ministra priemyslu SR ocenenie „Najlepší pracovník priemyslu a od prezidenta republiky štátne vyznamenanie „Za zásluhy o výstavbu“.

V r. 1994 bol zvolený za poslanca Národnej rady SR, kde pôsobil predovšetkým vo Výbore pre financie, rozpočet a menu ale aj ako - predseda Komisie pre peňažníctvo, menu a zahranično-ekonomické vzťahy, - člen Výboru NR SR pre európsku integráciu, člen Výkonného výboru Slovenskej skupiny Medziparlamentnej únie, - predseda Slovensko – indickej a - predseda Slovensko - indonézskej spoločnosti.

Počas relatívne krátkeho obdobia 1998 - 2000 ako Mimoriadny a splnomocnený veľvyslanec SR v Indickej republike, s akreditáciou v Nepáli, Bangladéšskej ľudovej republike, Sri Lanke a Maldivskej republike účinne prispel k prehĺbeniu vzťahov SR s Indickou republikou, k realizácii starších a naštartovaniu viacerých významných obchodných a kooperačných projektov, ktoré významne prispeli k zvýšeniu zamestnanosti, najmä v strojárskom priemysle.

Na vedeckom výskume sa podieľal 15 rokov v Ústave ekonomiky a riadenia priemyslu – ÚERP ako vedúci výskumný pracovník na riešení rezortných (Ministerstva priemyslu SR) a štátnych výskumných úloh – v rámci Štátneho programu ekonomického výskumu - ŠPEV. Od r. 1976 sa koncentroval na vypracovanie dlhodobej koncepcie rozvoja priemyslu SR s osobitným zreteľom na chemický, drevospracujúci a celulózo-papierenský, textilný, odevný, obuvnícky a sklársky priemysel. V tejto oblasti bol spoluriešiteľom výskumnej štúdie Ekonomického ústavu SAV Prognóza rozvoja SR 2000.

Bol zodpovedným riešiteľom a spoluriešiteľom koncepčných štúdií v rámci Štátneho programu ekonomického výskumu – ŠPEV a vedúcim medzinárodného výskumného tímu v rámci programu MÚEP MSS v Moskve „Komplexné spracovanie drevnej hmoty“, ktorého výstupy boli vysoko pozitívne hodnotené.. Na vedeckom výskume Fakulty medzinárodných vzťahov EU v Bratislave sa podieľal v rámci programu VEGA, ako vedúci projektu r. č. p. 1/0862/08 - *Postavenie a perspektívy Indie vo svetovom hospodárstve*. V súčasnosti je vedúcim riešiteľského tímu projektu VEGA

„*Neoregionalizácia svetovej ekonomiky a spoločnosti*“

Rozsiahle teoretické znalosti a praktické poznatky z výrobnjej, obchodnej sféry, výskumu, medzinárodných organizácií, z oblasti zákonodarnej, diplomacie a pedagogickej oblasti uplatňuje v pedagogickej činnosti, na vedeckých a odborných podujatiach doma i v zahraničí a aktívnej publikačnej činnosti z oblasti mikro a makroekonomiky, medzinárodných vzťahov a hospodárskej diplomacie.

Je autorom 5 monografií, 5 pôvodných vedeckých prác v zahraničných vedeckých časopisoch, desiatok prác publikovaných v zborníkoch z medzinárodných a domácich vedeckých konferencií, rozsiahleho počtu

odborných vystúpení v domácich i zahraničných časopisoch, rozhlase a televízii.

Od začiatku svojej činnosti v SES- NEZES kládol dôraz na potrebu a možnosť osamostatnenia slovenskej ekonomiky a Slovenska a na spôsobilosť samostatného fungovania samostatnej SR. Vychádzal pritom z dobrého poznania stavu našej ekonomiky a jej nosných odvetví na základe poznatkov z hospodárskej praxe, z činnosti v medzinárodnej organizácii a z 15-ročných poznatkov ekonomického výskumu.

Vážený pán doktor, predseda, prajeme Ti aj za všetkých spolupracovníkov, kolegov, mnohých Tvojich priateľov, známych veľa zdravia, šťastia, spokojnosti, osobných i pracovných úspechov, veľa energie, pretrvávajúci optimizmus a dobrú náladu.

Ing. Ondrej Barič, PhD.

Inštitút európskych, národných a globálnych štúdií
VŠEMVS

Ekonomický komentár

Dosahované výsledky v čerpaní eurofondov svedčia o nezáujme Vlády SR.

Cieľom správy, ktorá bola prerokovaná na Vláde SR 14.8.2013 „Správa o implementácii a čerpaní štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu v rámci operačných programov Národného strategického referenčného rámca za obdobie od 01.01.2013 do 30.06.2013“ bolo poskytnúť Vláde

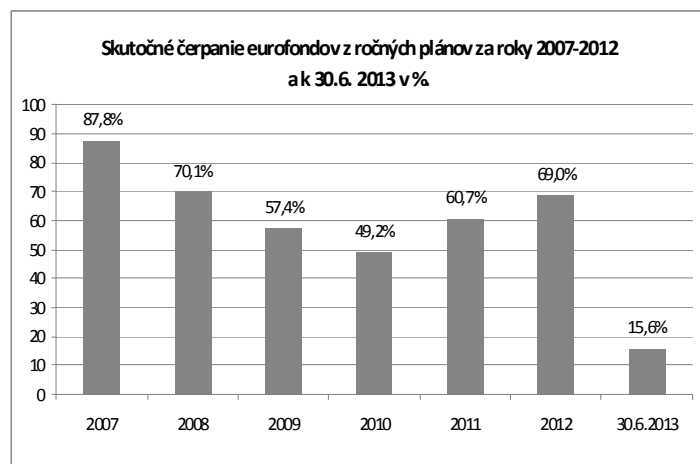
SR informáciu o aktuálnom stave implementácie a čerpania štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu v rámci operačných programov Národného strategického referenčného rámca (ďalej len „NSRR“)

Správa neobsahuje tak ako každá pred tým, žiadne konkrétne opatrenia na zlepšenie veľmi nepriaznivého stavu v čerpaní eurofondov. Centrálny koordinačný orgán, ktorý je na Úrade vlády SR pod podpredsedom vlády SR nemá prakticky žiadne kompetencie. Všetko tak zostáva na riadiacich orgánoch (RO), ktorými sú príslušné ministerstvá, ktoré postupujú samostatne. Ich prijímané opatrenia na zlepšenie situácie čerpania eurofondov sa mívajú dlhodobou účinku. Prístup vlády potom vyznieva za danej situácie viac ako alibisticky. Ved' ktože má koordinovať taký veľký objem peňazí? Že je stav v čerpaní eurofondov viac ako kritický a určite možno očakávať nedočerpanie eurofondov vyplýva z nasledovných grafov.

Vývoj čerpania eurofondov je do značnej miery v prvých rokoch ovplyvnený aj dočerpaním finančných prostriedkov

z prvého programovacieho obdobia rokov 2004-2006, ktoré sa mohli na základe rozhodnutia Európskej komisie(EK) čerpať do 30.6.2009. Slabá pripravenosť Vlády SR na čerpanie eurofondov v druhom programovacom období 2007-2013 sa plne prejavuje poklesom ich čerpania v rokoch 2009- 2010. Táto skutočnosť je o to viac negatívny fakt, že v rokoch 2008-2009, keď sa naplno prejavovala celosvetová finančná a hospodárska kríza v zmysle záverov Európskej komisie, ktoré boli premietnuté aj do „Návrh opatrení vlády SR na prekonanie dopadov globálnej finančnej krízy“, prerokovaný Vládou SR na jej zasadnutí 6.11.2008, mali byť v boji proti kríze a obnovení hospodárskeho rastu maximálne využité práve štrukturálne fondy, čo sa však vôbec nestalo. Vláda SR sa v spomínaných vládných opatreniach totiž dôsledne nezamerala na efektívne investičné porastové opatrenia cez projekty štrukturálnych fondov. Inak by sa pri premyslenej koncepcii mohli v priebehu nasledujúceho roka až poldruha roka tieto projekty najneskôr k 30.6.2010 nakontrahovať „zazmluvniť“ teda schváliť jednotlivým realizátorom. Pri priemernej realizácii projektov 2-3 roky mohli byť všetky prostriedky zo štrukturálnych fondov určené na programovacie obdobie 2007-2013 v tomto roku už vyčerpané! Aká je však skutočnosť, to vidno na grafe č.1, že za prvý polrok 2013 dochádza k degresu v čerpaní eurofondov. Ročný plán sa už nepodarí naplniť ani v tomto roku.

Graf č.1 Vývoj čerpania eurofondov k ročným plánom do 30.6.2013.

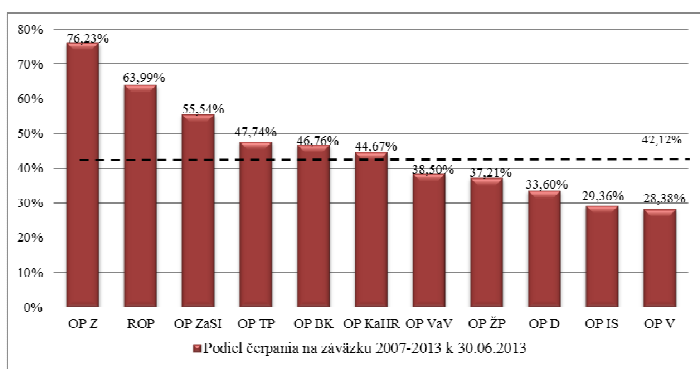

Zdroj: Ministerstvo financií SR

Podľa hore uvádzaného materiálu Vlády SR zo 14.8.2013 je k 30.6.2013 kontrahovanie finančných prostriedkov na úrovni 81,06 %, dosiaľ bolo vyčerpaných prostriedkov z EÚ v celkovej sume 4 841 865 938,92 EUR, čo predstavuje 42,12 % (z celkovej hodnoty 11 459,6 mld €) alokácie NSRR na programové obdobie 2007-2013. Z nasledujúceho grafu č.2 vyplýva, že pod priemerom 42,12% sa nachádza čerpanie eurofondov, čo je ešte viac negatívny jav, ktoré sú jadrom vedomostnej ekonomiky. Operačné programy(OP) Vzdelávanie 23,8%,

Informatizácia spoločnosti 29,36%, Vedy a výskumu 38,50%. Tesne na hranici priemeru je OP Konkurencieschopnosť a Hospodársky rast 44,67%, ktorý podporuje aj inovácie. Pod priemerom sa nachádzajú aj Doprava 33,60% a Životné prostredie 37,12%.

Graf č. 2: Podiel čerpania eurofondov na celkovom záväzku 2007-2013 k 30.06.2013 v %

Zdroj: Ministerstvo financií SR

Do konca roka 2015, keď je možné čerpať eurofondy z obdobia 2007-2013 zostáva ešte 2,5 roka. Ak porovnáme so súčasným stavom, ale hlavne s vývojom čerpania eurofondov tak je jasné, že je ohrozených z nedočerpania veľký objem eurofondov. Len zmierniť túto veľmi nepriaznivú skutočnosť môže to, že do konca septembra 2013 požiadame EK o realokáciu prostriedkov. Toto len zmiernujúce opatrenie nezachráni podstatu, že nepoužijeme (lebo by boli realokované) veľké množstvo eurofondov, ktoré máme k dispozícii na vedomostnú ekonomiku, teda do vzdelávania, vedy výskumu, inovácií a informačných technológií, ktoré sú predpokladom rastu hospodárstva Slovenska v budúcnosti! Slovensko je ekonomickou úrovňou pod priemerom krajín EÚ aj preto, že dlhodobo zaostáva za vyspelými krajinami najmä v investíciách do vedomostnej ekonomiky!

Ing. Ondrej Barič, PhD.

Inštitút európskych, národných a globálnych štúdií
VŠEMVS

Medzinárodné ekonomické vzťahy

Voda v Strednej Ázii (2.časť)

Voda v Strednej Ázii – problém Aralu

Voda je základným predpokladom reálneho fungovania poľnohospodárstva. Je uznávané, že kompetitívnosť o vzácne vodné

zdroje predstavuje potenciólny zdroj medzinárodného konfliktu. Limitované povrchové vodné zdroje Strednej

Ázie sú rozložené nerovnomerne. Počas celého postsovietskeho obdobia sa prirodzená nerovnováha zdrojov v kombinácii s neprirodzenými medzištátnymi hranicami stala destabilizujúcim faktorom.¹

Nerozumným vzťahom k životnému prostrediu a záujmom obyvateľstva veľkého južného regiónu bývalého Sovietskeho zväzu vznikla aralská kríza.

V epicentre pásma pohromy s celkovou plochou 690 tisíc km², ktorá vznikla následkom vysychania Aralského jazera - Aralského mora, sa ocitlo vyše 5 miliónov obyvateľov.

xxx	Mer ná jedn otka	1966	1976	1996	2000
Plocha "novej" soľnej púšte, vzniknutej následkom vysychania jazera	km ²	údaje nie sú	13 200	38 000	42 000
Fyzikálne množstvo solí, prachu a odpadu v medziach soľnej púšte	tona (v mil.)	údaje nie sú	500	2 300	3 300
Plocha, na ktorú dopadá úlet solí a prachu	km ² (v tis.)	údaje nie sú	100 - 150	250 -	400 - 450
Vzrast úletov a unikania do ovzdušia solí a prachu	kg/ha	údaje nie sú	100 - 200	500 -	700 - 1 100
Počet obyvateľstva v pásme, ktoré je vystavené vplyvu ekologickej krízy	osôb (v tis.)	údaje nie sú	500 - 600	3 000 - 3 500	3 500 - 7 000

Na časti dna bývalého jazera sa vytvorila nová soľno-prachová púšť s rozlohou takmer 40 tisíc km², ktorá nemá obdobu z pohľadu stupňa negatívneho vplyvu na prírodu a ľudí. V najbližšom období sa pásmo krízy môže dotknúť 7 - 9 miliónov obyvateľov regiónu a jeho vplyv môže zasiahnuť aj východoeurópske štáty.

V súčasnom období sa Aralské jazero a okolité územie stali známymi vo svete následkom antropogénnej ekologickej katastrofy. So zväčšením spotreby vody, spojenou s kultiváciou nových zavlažovaných plôch a

¹ JUZA P.: Voda v Strednej Ázii : Nedocenená časovaná bomba? In: Zahraniečnã politika 6/2005, str.10.

rastom obyvateľstva, prevažne zamestnaného poľnohospodárstvom, sa prítok vody do jazera z dvoch hlavných riečnych systémov povodia Amudarje a Syrdarje takmer zastavil.

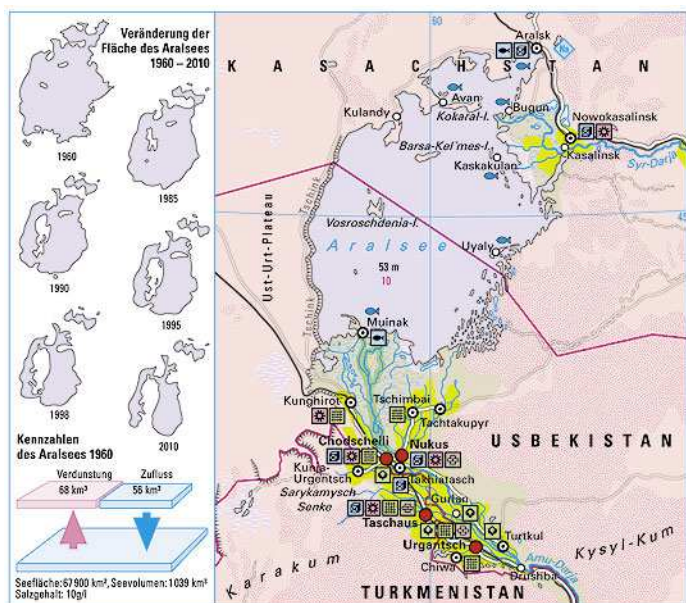
Približne od roku 1980 republiky povodia Aralského jazera začali prijímať opatrenia na zníženie spotreby vody a vytvorenie závlahových systémov s oveľa väčšou technickou úrovňou.

Degradácia prírody a sociálneho prostredia regiónu sa prejavuje v tom, že v súvislosti so znížením prítoku riečnych vôd, v regióne, na úkor vysychania dna Aralského mora, vznikla **nová púšť o rozlohe 38 000 km²**. Púšť sa rozšírila do 200 km od línie brehu. Vplyv krízy možno pozorovať na ploche takmer 300 tisíc km², čo je 8 krát viac, ako samotná plocha vyschnutého dna jazera. Takým spôsobom sa plocha púští v stredoázijskom regióne zväčšila ešte o 30 percent. Hrozba ďalšieho rozširovania tohto negatívneho procesu je podmienená pokračujúcim vysychaním jazera.

Terajší stav Aralského jazera už spôsobil stratu ekonomických zdrojov, ktoré v minulosti predstavovali podstatu života obyvateľstva povodia jazera. Úplne sa zastavila reprodukcia a lov rýb v jazere, ktoré ročne prinášalo 40 - 45 tisíc ton rýb. Úplne zanikla lodná doprava, zaniklo okolo 10 miliónov hektárov pastvín, okolo 500 tisíc hektárov trstinových porastov a ihličnatých lesov v deltách riek. Následkom toho niekoľko miliónov ľudí - obyvateľov povodia jazera zostali bez prirodzených prírodných existenčných zdrojov.

Došlo k porušeniu prírodno-klimatickej rovnováhy. So zmenšením vodnej plochy v mnohých oblastiach povodia Aralu sa značne znížila vlhkosť.

Vysychanie deltových úsekov riek spôsobilo

zastavenie aluviálnych pôdnych procesov a je sprevádzané postupným zánikom rastlín. V delte rieky Amudarja² sa za

posledných 20 rokov plocha trstinových porastov zmenšila z 550 na 20 tisíc hektárov. Vyschlo vyše 50 jazier. Rozširovanie plochy púští vedie k degradácii živočíšnej ríše. Z pôvodných 178 druhov živočíchov v povodí Aralu sa zachovalo len 38.

Negatívny vplyv krízy na životné prostredie a životné podmienky obyvateľstva bol vedecky zhodnotený ešte v sedemdesiatych rokoch. To posúrilo vládu bývalého Sovietskeho zväzu na zriadenie rôznych štátnych komisií na zhodnotenie zložitej situácie. Na základe výsledkov týchto komisií vlády bývalého ZSSR, namiesto prijatia konkrétnych opatrení na odvrátenie ďalšieho prehlbovania krízy, obrátilo spoločenský názor na stranu projektov o dopĺňujúcom stoku do povodia Aralského jazera na úkor sibírskych riek. Uvedený projekt predpokladal vybudovanie kanálu v celkovej dĺžke vyše 2 000 kilometrov s prietokovou kapacitou okolo 1 000 m³. Tento projekt je zatiaľ odložený, ale nie založený!

Napriek tomu, že v medzinárodných vzťahoch dominuje fenomén ropy a plynu, voda predstavuje pre Strednú Áziu strategickejšiu surovinu.³ Popri geopolitickom a geoeconomickom faktore, sa nemenej dôležitým stal fenomén národnej bezpečnosti krajín Strednej Ázie.

Napriek známej tvrdohlavosti lídrov zainteresovaných krajín, je odvrátenie vodných konfliktov zatiaľ možné.

Doc. Mgr. Peter JUZA, CSc., Ph.D.
Fakulta sociálnych vied UCM v Trnave

Medzinárodné politické vzťahy

Populácia v štátoch strednej a východnej Európy

(1.časť)

V priebehu posledných dvoch storočí došlo k významným demografickým zmenám, ktoré v predchádzajúcich obdobiach vývoja ľudskej civilizácie nemajú obdobu. Ide predovšetkým o rast celkového počtu obyvateľov, predĺženie očakávanej dĺžky života pri narodení, pokles miery fertility a starnutie populácie. Tieto zmeny mali a budú mať závažné ekonomické dôsledky pre budúci vývoj nielen svetovej ekonomiky, ale aj národných ekonomík, v ktorých sa odohrávajú. V tomto článku sa venujeme stavu populácie v regióne štátov strednej a východnej Európy na základe analýzy výstupov zhlukovej analýzy, pričom

http://www2.klett.de/sixcms/list.php?page=geo_infothek&article=Infoblatt+Aralsee&node=Aralsee%2C+GoogleMaps.

Navštívené 17.11.2006.

³ JUZA P.: Voda v Strednej Ázii : Nedocenená časovaná bomba? In: Zahraničná politika 6/2005 str.12.

² Mapa prevzatá z:

sledovaným obdobím bola prvá dekáda 21. storočia (presnejšie roky 2001 – 2011). Na základe demografických premenných sme rozdelili štáty do piatich klastrov, medzi ktorými prevládajú čo najväčšie odlišnosti a v rámci klastrov medzi jednotlivými štátmi čo najmenšie odlišnosti. Analyzovali sme šestnásť demografických premenných rozdelených do šiestich skupín.

Rozdiely medzi klastrami

Sledujeme rozdiely medzi klastrami v stave populácie pre rok 2011, pričom sa venujeme analýze centroidov jednotlivých klastrov. Dynamikou zmien premenných jednotlivých klastrov v čase sa zaoberá nasledujúca časť. V rámci prvej skupiny premenných sme skúmali rozdelenie štátov na základe celkovej populácie a populačného rastu. Čo sa týka populácie, najmenším klastrom je klaster 1 tvorený Albánskom. Albánsko je malý štát čo sa týka veľkosti celkovej populácie. Druhým najmenším klastrom je klaster 3, ktorý v priemere dosahuje 4,5 mil. populácie. Treba poznamenať, že ide o centroid, keďže v tomto klasteri sa nachádza Česká republika s počtom obyvateľov 10,5 mil. (štát s najvyšším počtom obyvateľov z daného klastra), ale tiež Estónsko, ktoré malo v roku 2011 najmenší počet obyvateľov zo sledovaných štátov (1,34 mil.). Najľudnatejším klastrom bol klaster 5, kde sa nachádzajú len dva štáty – Poľsko a Slovenská republika. Slovenská republika patrí k menším štátom (5,34 mil. obyvateľov). Poľsko však bolo najľudnatejším štátom s celkovým počtom obyvateľov na úrovni 38,53 mil. čo sa prejavilo aj na priemernej hodnote tohto klastra (21,97 mil.). Pomerne nehomogénne charakteristiky počtu obyvateľov vykázali klaster 2 a 3. V prípade klastra 2 môžeme identifikovať populačne veľké štáty – Rumunsko (21,38 mil. obyvateľov; druhé v poradí po Poľsku), Maďarsko (9,97 mil.) a Bulharsko (7,35 mil.). na druhej strane je však členom tohto klastra aj Lotyšsko s tretím najmenším počtom obyvateľov zo sledovaných štátov (2,06 mil.). Podobná situácia je aj v klasteri 3. Česká republika je tretí najľudnatejší štát zo všetkých s viac ako 10 mil. obyvateľov, všetky ostatné štáty z tohto klastra môžeme zaradiť medzi populačne malé štáty s počtom obyvateľov menej ako 5 mil., pričom Estónsko a Slovinsko sú dva štáty s najmenšou populáciou z celej vzorky.

V rámci vekovej štruktúry sme sledovali štyri čiastkové premenné. V prvej podskupine sme sa zamerali na podiel neproduktívnej časti populácie na celkovej populácii. Čo sa týka podielu mladých na celkovej populácii, najvyššiu hodnotu tejto premennej vykazuje Albánsko (22,08 %), pričom zároveň vykazuje aj najnižšiu hodnotu podielu starých na celkovej populácii (10,35 %). Najhoršie hodnoty môžeme identifikovať v klasteri 2. Bulharsko, ako člen tohto klastra, má najnižší podiel mladých (13,4 %) na celkovej populácii a zároveň najvyšší podiel starých na celkovej populácii (18,61 %). S prvou podskupinou premenných je úzko prepojená aj druhá skupina, ktorá sa priamo dotýka vplyvu na ekonomiku štátu. Najhoršie hodnoty dosahuje klaster 2, kde je závislosť mladých len

20,95 % a podiel starých 25,19 %. Opäť môžeme pozorovať, že v prípade závislosti mladých nie sú hodnoty medzi klastrami 2 až 5 výrazne odlišné (20,95 – 21,85 %). Vyššie diskrepancie môžeme pozorovať v prípade závislosti starých na pracujúcej populácii (18,26 – 25,19 %). Druhú najnižšiu hodnotu závislosti starých ľudí dosahuje klaster 5, pričom Poľsko aj Slovenská republika sú po Albánsku štáty s najnižšou mierou závislosti starých na pracujúcej populácii.

V prípade fertility nás zaujímala najmä hodnota celkovej fertility, na základe ktorej je možné usudzovať, či sú jednotlivé klaster schopné dosiahnuť aspoň zachovnú mieru fertility, ktorá je potrebná na zachovanie populácie. Najvyššiu hodnotu celkovej fertility dosahuje Litva (1,76 dieťaťa na ženu v plodnom veku). Najnižšiu hodnotu dosiahol klaster 2 (1,33 dieťaťa na ženu), pričom úplne najnižšiu hodnotu dosahuje Maďarsko (1,23 dieťaťa na ženu). Tento klaster zároveň dosahuje aj najvyššie hodnoty adolescentnej fertility (v priemere 23,74 narodení na tisíc žien vo veku 15 – 19 rokov), pričom Bulharsko dosiahlo hodnotu 37,55. Naopak, najnižšiu hodnotu dosiahlo Slovinsko (klaster 3, kde je v priemere táto hodnota najnižšia zo všetkých klastrov – 11,34) na úrovni 4,57.

V skupine premenných Natalita a mortalita sme sledovali štyri základné premenné. V rámci hrubej miery úmrtnosti najnižšiu hodnotu dosiahlo Albánsko (6,24 úmrtí na tisíc obyvateľov), ktoré zároveň dosiahlo aj najvyššiu hodnotu hrubej miery pôrodnosti (12,75 narodení na tisíc obyvateľov). Najvyššie hodnoty dosiahli štáty v klastroch 2 a 4, pričom najvyššia miera úmrtnosti bola v Bulharsku (14,7), Lotyšsku (13,9) a Litve (13,5). Zároveň konštatujeme, že medzi Litvou a štátmi z klastra 2 nie sú výrazné rozdiely, keď Litva dosiahla hodnotu tejto premennej 13,5 a priemer za štáty klastra 2 bol 13,33. S výnimkou Slovinska dosiahli najnižšie hodnoty štáty klastra 5 – Slovenská republika (9,6) a Poľsko (9,7). Pri hrubej miere pôrodnosti dosiahli štáty podobné výsledky, aj keď výnimku tvorila Litva, ktorá má druhú najvyššiu hrubú mieru pôrodnosti po Albánsku (11,3). Najnižšiu mieru dosahujú tri štáty z klastra 2 (ktorý dosiahol aj najnižšiu priemernú hodnotu na úrovni 9,18) – Maďarsko (8,8), Lotyšsko (9,1) a Rumunsko (9,2). Z hrubej miery pôrodnosti a úmrtnosti je možné vypočítať prirodzený prírastok obyvateľstva. Na základe hodnôt centroidov môžeme identifikovať klaster, v ktorých dochádza k prirodzenému prírastku obyvateľstva. Ide predovšetkým o klaster 1 (Albánsko), kde je prirodzený prírastok najvyšší (na úrovni 6,5) a klaster 5 (na úrovni 1,05). Najvyšší úbytok populácie môžeme pozorovať v klasteri 2 (-4,15), pričom v tomto klasteri sa nachádzajú štáty s najvyšším prirodzeným úbytkom populácie zo všetkých skúmaných štátov – Bulharsko (-5,1), Lotyšsko (-4,8), Maďarsko (-4,1) a Rumunsko (-2,6). Ide pritom o zmenu stavu populácie len na území skúmaných štátov bez vplyvu migrácie, od ktorej sme v našej analýze abstrahovali. Aj keď Albánsko vykázalo najlepšie hodnoty hrubej miery pôrodnosti a úmrtnosti, výrazne zaostáva v hodnotách ďalších dvoch

premených v rámci tejto skupiny – dojčenská a detská úmrtnosť. Albánsko dosiahlo hodnoty vysoko prevyšujúce hodnoty ostatných skúmaných štátov (dojčenská úmrtnosť 12,8; detská úmrtnosť 14,3). Okrem Albánska dosiahli vysoké hodnoty aj štáty z klastra 2, v priemere na úrovni 8,48 dojčenská úmrtnosť a 9,8 detská úmrtnosť. Podstatne lepšie sú na tom štáty z klastrov 3 – 5, ktoré v priemere dosahujú 4,51 dojčenská a 5,44 detská úmrtnosť. Najnižšie hodnoty (3,13 dojčenská a 3,88 detská) dosahujú v priemere štáty z klastra 3. Okrem Albánska dosahujú vysoké hodnoty oboch premených Rumunsko a Bulharsko (nad 10 ‰). Najnižšie hodnoty dosiahlo Slovinsko – dojčenská úmrtnosť 2,1, detská úmrtnosť 2,8. Hodnoty týchto ukazovateľov naznačujú, že systém zdravotníctva v spomínaných troch štátoch (Albánsko, Rumunsko a Bulharsko) nie je dostatočne efektívny čo sa týka zabezpečenia základných zdravotných potrieb dojčiat a detí do 5 rokov veku. Okrem toho hodnoty týchto premených poukazujú aj na pravdepodobnú horšiu situáciu v oblasti ekonomiky, čoho dôkazom môže byť ukazovateľ HND p. c. (vypočítaný metódou Atlas v bežných cenách), ktorý je v týchto troch štátoch najnižší zo všetkých skúmaných štátov. Albánsko dosiahlo v roku 2011 úroveň HND p. c. 4,05 tis. USD, Bulharsko 6,64 tis. USD a Rumunsko 8,14 tis. USD, čo ich zaraďuje medzi stredne príjmové štáty. Ďalším štátom so štvrtým najnižším HND p. c. bolo Poľsko (12,33 tis. USD čo je 1,5-násobok HND p. c. Rumunska, 1,86-násobok HND p. c. Bulharska a 3-násobok HND p. c. Albánska). Na porovnanie, najvyšší HND p. c. dosiahol v uvedenom roku Slovinsko (23,78 tis. USD), čo je 5,9-násobok HND p. c. Albánska. Po vykonaní korelácie konštatujeme, že výška HND p. c. a hodnoty dojčenskej a detskej úmrtnosti sú navzájom silne inverzne korelované (obe premenné sú korelované s HND p. c. na úrovni -0,88), tzn. čím má sledovaný štát vyšší HND p. c., tým má nižšiu mieru dojčenskej a detskej úmrtnosti. Dôkazom sú aj dva extrémne prípady – Albánsko s najnižším HND p. c. a najvyššou dojčenskou a detskou úmrtnosťou a Slovinsko s najvyšším HND p. c. a najnižšou dojčenskou a detskou úmrtnosťou. Z hľadiska korelácie medzi HND p. c. a dojčenskou a detskou úmrtnosťou tvorí určitú výnimku Slovenská republika, ktorá mala v roku 2011 tretí najvyšší HND p. c., ale hodnoty úmrtnosti boli na oveľa vyššej úrovni v porovnaní so všetkými štátmi klastra 3 (podľa výšky HND p. c. sú všetky tieto štáty v prvej päťke spolu so Slovenskom. To by malo podľa výšky HND p. c. patriť medzi túto skupinu, vzhľadom na odlišné hodnoty niektorých premených – napr. dojčenská a detská úmrtnosť – je však Slovenská republika zaradená v klastru 5 spolu s Poľskom, s ktorým zdieľa podobné hodnoty jednotlivých skúmaných premených).

pokračovanie

doc. Ing. Martin Grešš, PhD.
Fakulta medzinárodných vzťahov EÚ

Osobnosti

Robert J. Shiller

V tomto roku dostali Nobelovu cenu za ekonómiu 3 významní vedci za ich prínos do oblasti empirickej analýzy ceny aktív. Jedného z nich, Eugena F. Fama, sme si predstavili v minulom čísle (5/2013). Ako sme spomenuli v minulom čísle, Fama je jedným z tých ekonómov a laureátom ceny za ekonómiu, ktorý sa narodil priamo v USA. Podobne je pôvodcom z USA aj R. J. Shiller, ktorý sa narodil v marci 1946 v michiganskom Detroite. V čase udelenia ceny pôsobil na univerzite v Yale, pričom sa venuje predovšetkým oblasti finančnej ekonómie.

R. J. Shiller je Sterling profesor ekonómie na Katedre ekonómie a Cowlesove nadácie pre výskum ekonómie na univerzite v Yale a tiež pôsobí ako profesor financií v Medzinárodnom centre pre financie na Yale School of Management.

Bakalársky titul získal v roku 1967 na univerzite v Michigane a titul PhD. v ekonómii v roku 1972 z Massachusetts Institute of Technology. Vo svojich publikáciách sa venuje predovšetkým otázkam spojených s fungovaním finančných trhov, finančnými inováciami, behaviorálnou ekonómiou, makroekonómiou, trhom nehnuteľností, štatistickými metódami a verejnými postojmi, názormi a morálnymi súdmi, ktoré sa týkajú trhov.

Spolu s K. E. Caseom vytvorili cenový index predajov domov, ktorý je v súčasnosti publikovaný ako S&P/Case-Shiller Home Price Index. Na jeho základe udržiava trh s futuritami napr. Chicago Mercantile Exchange.

R. J. Shiller bol od roku 1980 vedeckým spolupracovníkom Národného úradu pre ekonomický výskum (NBER), pričom od roku 1991 v spolupráci s R. Thalerom spoluorganizoval pracovné semináre v oblasti behaviorálnych financií a od roku 1994 spolu s G. Akerlofom pracovné semináre týkajúce sa makroekonómie a individuálneho rozhodovania (behaviorálna makroekonómia).

V roku 2005 pôsobil ako viceprezident Americkej ekonomickej asociácie a v rokoch 2006 – 2007 ako prezident Východnej ekonomickej asociácie.

Pravidelne prispieva pre Project Syndicate svojím stĺpčekom „Financie v 21. storočí“, ktorý sa publikuje celosvetovo a má tiež svoju rubriku „Ekonomický pohľad“ v New York Times.

doc. Ing. Martin Grešš, PhD.
Fakulta medzinárodných vzťahov EÚ

Európska únia

20 rokov občianstva EÚ:

Vývoj, aktuálny stav a možnosti európskeho občianstva (2. časť)

VII.

Právo na poskytnutie diplomatickej a konzulárnej ochrany iným členským štátom je rámcovo upravené v článku 23 ZFEÚ. Na vykonanie ustanovenia tohto článku sa prijalo rozhodnutie predstaviteľov vlád členských štátov č. 95/553/ES,

ktorí sa zišli v rámci zasadnutia Rady, o ochrane občanov EÚ prostredníctvom diplomatických a konzulárnych zastúpení. Podľa tohto rozhodnutia každý občan EÚ má nárok na konzulárnu ochranu ktoréhokoľvek diplomatického alebo konzulárneho zastúpenia členského štátu, ak v mieste, v ktorom sa nachádza, nemá jeho vlastný členský štát alebo iný štát, ktorý ho trvalo zastupuje, žiadne dostupné trvalé zastúpenie, alebo dostupného honorárneho konzula s kompetenciou pre takéto záležitosti. Diplomatické a konzulárne zastúpenia, na ktoré sa príslušná osoba obráti, prijmu jej žiadosť o ochranu za predpokladu, že sa zistí, že je štátnym príslušníkom členského štátu Únie a predloží svoj pas alebo preukaz totožnosti. Ak takýto doklad nemožno predložiť (napríklad pre stratu alebo jeho odcudzenie), štátnu príslušnosť možno preukázať aj iným dôkazom overeným ústrednými orgánmi členského štátu, ku ktorého štátnej príslušnosti sa príslušná osoba hlási, alebo najbližším diplomatickým či konzulárnym zastúpením toho štátu. Diplomatické a konzulárne zastúpenia, ktoré poskytujú ochranu, zaobchádzajú s osobou, ktorá žiada o pomoc tak, ako so štátnym príslušníkom členského štátu, ktorý zastupujú.

Pomoc sa poskytuje v prípade úmrtia, vážnej nehody alebo ochorenia, v prípadoch uväznenia alebo zadržania, obetiam násilných trestných činov, v prípade podpory a repatriácie občanov EÚ v núdzi, alebo aj za iných osobitného zreteľa hodných situácií. V prospech občana Únie zásadne nemožno poskytnúť žiadny finančný preddavok ani pomoc, ani vynaložiť výdavky bez súhlasu orgánov členského štátu, ktorého je tento občan štátnym príslušníkom; súhlas môže poskytnúť buď ministerstvo zahraničných vecí, alebo najbližšia diplomatická misia.

VIII.

Občan EÚ, v prípade *práv súvisiacich s činnosťou orgánov Únie*, môže uplatniť ustanovenie článku 24 ZFEÚ. Skupinu týchto práv tvoria: petičné právo,

právo obrátiť sa na ombudsmana a právo komunikovať s úniou orgánmi v niektorom z jazykov zmlúv (t. j. jazykov signatárov zakladajúcich zmlúv EÚ).

Petičné právo zabezpečuje pre občanov EÚ možnosť upozorniť Európsky parlament na určitú nevyhovujúcu situáciu, predložiť svoje pripomienky a návrhy. Článok 227 ZFEÚ rozširuje okruh osôb, ktorým je toto právo priznané, aj na všetky fyzické a právnické osoby s bydliskom, resp. sídlom v členskom štáte. Predmetom petície však môže byť len vec, ktorá patrí do pôsobnosti Únie a ktorá sa priamo dotýka osôb predkladajúcich petíciu. Petičné právo okrem toho, že posilňuje vplyv občanov EÚ na činnosť európskych orgánov, posilňuje aj postavenie samotného Parlamentu. Už od roku 1987 bol do štruktúry Európskeho parlamentu zaradený stály Výbor pre petície.

Právo obrátiť sa na ombudsmana je, podobne ako petičné právo, garantované nielen občanom Únie, ale aj všetkým fyzickým a právnickým osobám s bydliskom, resp. sídlom v členskom štáte. Na základe článku 255 Zmluvy o ES (teraz článok 15 ZFEÚ) bolo na európskej úrovni prijaté nariadenie Európskeho parlamentu a Rady č. 1049/2001 o prístupe verejnosti k dokumentom Európskeho parlamentu, Rady a Komisie.

Právo komunikovať s európskymi orgánmi v jazykoch zmlúv (t. j. v jazykoch uvedených v článku 55 Zmluvy o EÚ v lisabonskom znení) možno využiť najmä voči orgánom, akými sú Európsky parlament, Rada, Európska komisia, Súdny dvor EÚ, Dvor audítorov, Hospodársky a sociálny výbor a Výbor regiónov.

IX.

Právo na voľný pohyb, pobyt a zotrvanie na území členských štátov. Práva občanov EÚ vyplývajúce zo slobody pohybu sú upravené v článku 21 ZFEÚ, ktorý hovorí, že „každý občan únie má právo slobodne sa pohybovať a zdržiavať na území členských štátov, pričom podlieha obmedzeniam a podmienkam ustanoveným v zmluvách a v opatreniach prijatých na ich vykonanie“. Okrem článku 21 zmluva obsahuje ešte jedno ustanovenie o voľnom pohybe osôb v priestore EÚ. Ide o článok 45 ZFEÚ, ktorý patrí medzi pôvodné ustanovenia zmluvy a zabezpečuje voľný pohyb pre pracovníkov, teda len pre ekonomicky činné osoby.

pokračovanie

Doc. Ing. Pavol Hrivík, CSc

